

РЕЦЕНЗІЇ

НЕОРУСИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СЕПАРАТИЗМУ:

Белей Любомир. «Русинський» сепаратизм: націєтворення *in vitro*. — К.: Темпора, 2017. — 390 с.

Ця знакова книга матиме і вже має широкий резонанс не тільки в національному українському етнокультурному просторі, але й у політикумі, оскільки автор, відомий український мовознавець Любомир Белей, знавець української та слов'янської ономастики, старослов'янської мови, історії української літературної мови,

дає чітку й однозначну відповідь проповідникам неорусинства в Україні та за її межами — від Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Сербії — аж до США та Канади. Ця відповідь проста й категорична: «перегляд лояльного ставлення до свавільного використання відверто антиукраїнськими політичними силами українських історичних назв *руський/руснак/русин* та *руська мова, русинська мова*. Оскільки ці назви та позначувані ними поняття є явищами української культури, то використання цих назв стосовно реалій антиукраїнського руху (який ми називаємо *неорусинським*, а його прибічників — *неорусинами*), — неприпустиме» (с.15). Цей висновок адресований не тільки українській науковій спільноті, але й українській державі, яка повинна навчитися захищати те, що належить їй споконвіку.

Автор, який більше десяти років працював над окремими аспектами неорусинства, у своїй праці глибоко аналізує походження, особливості функціонування та рушійні сили «русинського» сепаратизму. В епоху сучасних мовних баталій між Україною та її близькими країнами-сусідами щодо українізації освіти в українській (!) державі та її впливи на вивчення мов національних меншин проблема «русинської» мови на західних теренах України набуває особливої актуальності.

Закарпаття вже вкотре опинилося в полі зору багатьох політичних сил, у тому числі й зарубіжних, які недобрим оком власника поглядають на цей мультинаціональний край, який не раз переходив з рук у руки, забуваючи при цьому, що 80% населення області є українцями. Прагнучи в Європу і часто працюючи на неї, закарпатці не бажають відмовлятися від свого українства, від України, яка в умовах війни, втративши тимчасово Крим і Донбас, відстоєє свою незалежність. І мовне питання стає не зовсім мовним.

Власне, Л.Белей говорить про друге викрадення архаїчного етноніма українців **русин** не тільки у Закарпатті, але й України загалом. Спочатку його присвоїла Росія, а потім т.зв. русинські сепаратисти, які відстоюють концепцію окремішності автохтонного населення Закарпаття, антиукраїнську за своєю суттю.

Як пише вчений у передмові, «варто поглянути на цілу Україну — і русинська проблема зливається з іншими, як уважалося ще зовсім недавно, також маргінальними проблемами — кримською та донецькою...» (с.9). Тому русинський, кримський, донецький чи галицький сепаратизм, на думку Л.Белея, — це лише різні прояви основної загрози українській державності та цілісності українського етнокультурного простору, адже йдеться про добре продумані технології штучного націєтворення, мета якого — дезінтеграція найзахідніших українських теренів (с.10).

Проблемі неорусинства присвячені праці відомих науковців — Олекси Мишанича, Юрія Балеги, Василя Німчука, Йосипа Дзензелівського, Павла Чучки, а також зарубіжних дослідників, серед яких Юрій Бача, Іван Ванат, Зузана Ганудель, Микола Мушинка, Мирослав Сополіга та багатьох інших, хто переконливо доводив, що «автохтонне населення історичного Закарпаття у мовному, етнографічному та культурно-історичному аспектах є органічною частиною українського етнокультурного простору» (с.14).

Л.Белей продовжив їхні пошуки, глибоко і всебічно показавши формування та еволюцію поглядів на мову закарпатських українців протягом тривалого періоду — від постаті Юлія Фірцака та «русинської трійці» — Євменія Сабова, Гіадора Стрипського, молодого Августина Волошина до сьогоднішніх поборників «русинських» рухів, ідеологом яких на Закарпатті став канадський історик Пол-Роберт Магочі.

Читач знайде багато важливої інформації про те, як сформувалися три магістральні напрями розвитку свідомості закарпатців — «русифільсько-тутешняцький, тутешняцько-мадярофільський та проукраїнський» (с.73), як імперські та реваншистські сили СРСР-Росії, Угорщини та Чехословаччини максимально сприяли формуванню неорусинського руху на теренах історичного Закарпаття.

Варто погодитися з думкою про те, що активність русинства та неорусинства збігається в часі з періодами активізації процесів українського національного відродження та державотворення. Так було в кінці XIX століття, коли українське національне відродження почало досягати історичного Закарпаття, так було і під час окупації Карпатської України гортистською Угорщиною, так і зараз, у період справжнього будівництва незалежної України активізуються анти-

українські сили, метою яких є, зрештою, побудова власної русинської держави, з державною русинською мовою тощо. Усе це щедро підтримується нашими близькими сусідами.

Л.Белей подає численні факти підтримки неорусинства за кордоном, які, однак, зовсім не перешкоджають асиміляції русинської меншини у межах сусідніх держав. Зокрема, він пише про те, що у сучасній Угорщині налічується 300 тисяч угорських греко-католиків. Це при тому, що «русинською» мовою розмовляють лише у двох селах Угорщини — Комловшка та Мучонь, які мають приблизно 1900 мешканців. Автор книги нагадує, що угорці за конфесією — католики або протестанти, тому серед них ніколи не було поширеним християнство східного обряду, — отже, це нащадки змадяризованих українців. Л.Белей називає факт належності до греко-католицької конфесії єдиним достовірним маркером велетенського масштабу мадяризації автохтонної української людності на північно-східних теренах Угорщини (с.127). Проте офіційний Будапешт у спілці з ідеологами неорусинства з інших країн тиснуть на Україну, імітуючи активне громадсько-культурне життя русько-української меншини під вивіскою русинов/рутенув Угорщини. Мета у них трохи скромніша — витворення на території Закарпаття т.зв. русинсько-мадярської автономії (там само). Додамо і від себе: пригадаймо фінансування Угорщиною багатьох культурних проєктів на Закарпатті, допомогу угорцям краю в освітній сфері, видачу закарпатцям десятків тисяч паспортів Угорщини. Усе це позитив? Так, чималий, — для угорців Закарпаття. Проте тут уже недалеко і до вивішування державних прапорів Угорщини біля українських офіційних установ, як це вже не раз відбувалося у нашому краї. Але наша держава — Україна, у нас війна, від «захисту» російськомовних у Криму і на Донбасі коротка стежка до захисту «русинськомовних»...

Любомир Белей розвінчує багато міфів магочіанської доктрини, зокрема «русинську» інтерпретацію певних подій з історії мешканців історичного Закарпаття — про християнізацію Закарпаття, про «насильницьку українізацію» закарпатських українців у процесі входження Закарпаття до складу СРСР, — використовуючи значний і промовистий фактичний матеріал. Він також говорить про свавільне окреслення простору «русинської» культури та її діячів. Щодо останнього автор зауважує: «русинізація» набутків регіональної закарпатської культури та оголошення

«русинськими» всіх діячів науки, культури та мистецтва нашого краю повною мірою виявилися при виданні «Енциклопедії історії та культури карпатських русинів» (Ужгород, 2010. — 850 с.). Наприклад, Василь Німчук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту української мови, глибокий знавець закарпатських говірок та їх історії, «родом з Підкарпатської Русі», зовсім не представлений в цій енциклопедії. Означення «український» у цій велетенській праці було вигадливо трансформоване на «діяч української національної орієнтації», проте навіть переконаним українцям та відомим діалектологам Кирилові Галасу та Зузані Ганудель автори «Енциклопедії...» «не лише відмовили в означенні «український», а й не визнали їх «української орієнтації» (с. 213-214).

Особливу увагу Л.Белей приділяє технологіям неорусинського націтворення *in vitro*, зокрема псевдолінгвістичним маніпуляціям у галузі «русинського» правопису, при створенні неорусинських граматик та словників, покликаних довести відрубність граматики, фонетики та лексики найзахідніших українських говірок. Мета імітованих наукових методів неорусинства — «щоб нічого українського не залишилось на західних схилах Карпат» (с.222). Дуже послідовно і скрупульозно науковець аналізує мега-словники «русинської» мови з величезними реєстрами, які покликані довести сам факт існування окремої «русинської» мови, а проте виявляються словниками української мови. Лінгвістам і нелінгвістам буде цікаво дізнатися і про «русинське» розуміння фразеології, представлене у найновішому словнику Ю.Чорі — «Фразеологізми русинського язика» у двох томах, що вийшов у світ у 2015 році.

Маніпуляція фактами мови у парі з лінгвістичною некомпетентністю, технологічні прийоми неорусинства для доведення окремішності «русинської» культури мови нагадують Л.Белею явище очуднення, описане Віктором Шкловським. Учений робить висновок: «Технологія русинського очуднення зводиться до того, що питома український мовний, літературний, історичний або етнографічний матеріал інтерпретують як абсолютно окремий і самотутній «русинський» (с.276).

Безумовно, книга Л.Белея є серйозною зброєю з неорусинством. Автору доведеться відбиватися і від шквалу критики, проте свою роботу він виконав добросовісно, на величезному фактичному матеріалі. Висновки з його праці стосуються не тільки України. Сучасне неорусинство в Україні означає сепаратизм та відокремлення найзахіднішої області, а в Словаччині, Угорщині, Польщі, Сербії, Хорватії та Румунії — це міноритарна політика, яка сприяє стрімкій асиміляції місцевої української спільноти, а зрештою все це може стати лінією розколу Закарпаття. Ця пересторога повинна діяти як стримуючий фактор для тих, хто в погоні за європейськими цінностями може втратити українську національну належність.

Галина Вовченко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Ужгородського національного університету